

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณ-สงเคราะห์

ดังนั้น การบริหารจัดการ (Management) องค์การปกครองคณะสงฆ์มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ที่ต้องการให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ทั้งนี้ย่อมจะต้องอาศัยกระบวนการบริหารจัดการซึ่ง เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) กล่าวไว้ ๕ ประการ^๑ คือ ๑) ด้านการวางแผน (P-Planning) ๒) ด้านการจัดองค์การ (O-Organizing) ๓) ด้านการบริหารงานบุคคล (S-Staffing) ๔) ด้านการอำนวยการ (D-Direction) ๕) ด้านการควบคุม (C-Controlling) องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ ย่อมมีความสำคัญในฐานะที่จะเข้าไปบริหารจัดการในด้านการปฏิบัติธรรมให้มีคุณภาพและเกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สูตรสัมมาสัมโพธิญาณ^๒ พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ให้สัตว์โลกทั้งหลาย เข้าใจในพระสัทธรรม สามารถดำเนินชีวิตของตนได้อย่างถูกต้อง ไม่เป็นทาสของกิเลส สามารถสร้างเสริมบารมีสลัดตนออกจากทุกข์ กระทำตนให้แจ้งถึงพระนิพพาน พระองค์ได้ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่กมลแห่งพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้ดีแล้วก็ยังคงหมุนไปอย่างไม่หยุดยั้ง กระบวนการในการปฏิบัติธรรม ก็ยังเจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องมาโดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระพุทธองค์ ในการทำสังคายนาแต่ละครั้ง

การปฏิบัติธรรมในประเทศไทยเป็นการปลูกฝังให้ราษฎรมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยนำพุทธวิธีในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายเป็นกันเอง มีความถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ความเจริญทางด้านวัตถุยังมีน้อย สภาพครอบครัวเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ผู้คนยังไม่หลงโลก หลงวัตถุมากเหมือนในยุคปัจจุบัน สถานภาพสังคมในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เปลี่ยนไปเป็นยุคโลกาภิวัตน์ มีการใช้เครื่องมือในการสื่อสารที่ทันสมัย ความเจริญทางด้านวัตถุมีมากขึ้น สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสนองความสะดวกสบาย ส่งผลให้มนุษย์เห็นแก่ตัวมากขึ้น หลงโลกมากขึ้น พระครูโพธิสารคุณ อดีตเจ้าอาวาส วัดโพธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า “ท่านจะวิ่งตามโลกหรือท่านจะให้โลกวิ่งตามท่าน ถ้าท่านวิ่งหนีโลก โลกก็จะวิ่งตามท่าน หากท่านวิ่งไล่ตามโลก โลกก็จะวิ่งหนีท่าน แล้วท่านจะทำ

^๑วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑.

อย่างไร”^๓ จากการเน้นวัตถุในการพัฒนามากจนเกินไป ทำให้สภาพจิตใจของมนุษย์เสื่อมถอยออกจากความดี เป็นเหตุให้ปัญหาต่างๆ ทางสังคมเกิดขึ้นมากมาย ประชาชนก็ห่างจากศีลธรรม ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า “ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ มนุษยชาติจะเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน มัวหลงเรื่องกินกามเกียรติเกลียดนิพพานล้วนดื้อด้านไม่เหนียวรั้งบังคับใจ”^๔ เป็นการเตือนสติให้เราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่ให้ประมาท

ปัญหาสังคมปัจจุบันได้กลายมาเป็นปัญหาทางสังคม (Global Social Problems) ตามยุคโลกาภิวัตน์ประชากรแต่ละประเทศมีปัญหาทางสังคมเช่นเดียวกัน เช่นปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโรคระบาด ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ผู้คนส่วนมากได้รับผลกระทบจากปัญหามากมายเพราะความเห็นผิดเห็นความสุขที่แท้จริงได้จากวัตถุภายนอก ซึ่งทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง มีการแสดงออกโดยการเอารัดเอาเปรียบกัน เกิดการต่อสู้การทำลายซึ่งกันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความไม่สงบสุขจึงเกิดปัญหาตามมา ปัญหาในสังคมเริ่มจากคน ปัญหาคนเริ่มจากจิต เมื่อจิตมีความเห็นผิดแล้ว มนุษย์ก็ไร้ระเบียบวินัย ขาดจิตสำนึกที่ดี ปัญหาต่างๆ ก็ตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความยากจน ปัญหาว่างงาน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัว เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหาชีวิตและการแก้ปัญหาของสังคม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้มากมายในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น “อริยมรรคมีองค์ ๘” สรุปใจความ คือ การศึกษา “ไตรสิกขา” ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ถือว่าเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ การพัฒนาสังคมต้องเริ่มที่คน การพัฒนาคนต้องเริ่มที่จิต โดยพิจารณาตรวจสอบจิตตนเองอยู่เสมอ การปฏิบัติธรรมเป็นวิธีการฝึกอบรมให้คนเจริญงอกงาม ให้เข้าใจถึงสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง จิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นพื้นฐานที่มั่นคงดีแล้วย่อมจะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามสามารถพัฒนาทางกาย วาจา ใจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นทางไปสู่อิสรภาพและสันติสุขอย่างแท้จริง โดยการสำรวมใจให้มีสติ^๕

การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจึงมีส่วนอย่างยิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้ดีขึ้น และทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้ ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ องค์การปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์คือ มหาเถรสมาคม ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ส่งเสริมให้มีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในแนวปฏิบัติ จึงได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้นทั่วประเทศไทย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมทั้งหมด ๒๐ แห่ง ประกอบไปด้วย วัดตึกคชหิรัญ วัดกษัตราธิราชวรวิหาร วัดใหญ่ชัยมงคล วัดมเหยงค์ วัดทางหลวง วัดเจ้าเจ็ดใน วัดสีสุก วัดบึงลัญจวัน วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร วัดพนัญเชิงวรวิหาร วัดบ้านแพน วัดโคก

^๓พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล, ดร.), ธรรมทายาท ชุดที่ ๖, (ขอนแก่น : คลังนาโนวิทยา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

^๔พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การกลับมาแห่งศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๒.

^๕พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๔.

ทอง วัดสุทธาวาส วัดนครหลวง วัดตาลเอน วัดท่าการ้อง วัดเสาชิง วัดเกาะแก้ว วัดโคก และวัดเวฬุวัน โดยมีรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ คือ พองหนอ-ยุบหนอ ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละสำนัก ก็จะมีการจัดสถานที่และปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการในการปฏิบัติไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่ละชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในเรื่องระดับของการปฏิบัติว่าสำนักปฏิบัติธรรมนี้ดีกว่า สำนักปฏิบัติธรรมโน้นสะดวกสบายกว่า สำนักปฏิบัติธรรมนั้นสอนดีกว่า เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่เห็นได้ว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแต่ละสำนักนั้นแตกต่างกัน โดยเฉพาะเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละสำนัก ที่มีศักยภาพและความสามารถในการดำเนินที่แตกต่างกัน มีรูปแบบและวิธีการ รวมถึงการบริหารจัดการไม่เหมือนกัน ทั้งที่ยึดหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ เหมือนกัน จึงเป็นเรื่องที่ควรจะต้องศึกษาและพัฒนาเพิ่มเติมทักษะความสามารถในด้านต่างๆ สำหรับเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม รวมถึงบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ภายในสำนักปฏิบัติธรรมนั้นๆ ด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัย ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำจังหวัด จึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อจะได้นำผลการศึกษาวิจัยมาประยุกต์ใช้ในพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้มีรูปแบบและวิธีการ รวมถึงทิศทางการบริหารจัดการในการปฏิบัติงานในทิศทางเดียวกัน และเพื่อเป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์ส่วนอื่นๆ ด้วย รวมถึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านต่างๆ คือ ๑) ด้านบุคลิกภาพ (บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล) ๒) ด้านเจตคติ (ทัศนคติและค่านิยม) ๓) ด้านความรู้ (ความรู้เฉพาะด้านและทั่วไป) ๔) ด้านทักษะ (ความชำนาญงาน) และ ๕) ด้านความคิดสร้างสรรค์ (แรงจูงใจและแรงขับภายใน)^๖

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

งานวิจัยฉบับนี้เป็น งานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยเรื่อง สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มี ๓ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๐ รูป

๒) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น จำนวน ๑๐ คน

๓) กลุ่มประชาชน ได้แก่ ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๐ คน

รวมทั้งสิ้น ๔๐ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๐ แห่ง

^๖David C. McClelland อ้างใน สุรชาติ ฌ หนองคาย, แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาระบบสุขภาพ, เอกสารประกอบการบรรยาย, (ภาควิชาบริหารงานสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล), (อัสสัมชัญ), หน้า ๑๑.

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมระยะเวลา ๙ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้เพื่อการวิจัย ดังนี้

การพัฒนาศักยภาพ หมายถึง การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านต่างๆ ด้วยกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการประโยชน์สูงสุดแก่พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะทางกาย ซึ่งสังเกตได้ง่าย อันได้แก่ รูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง น้ำเสียง คำพูด ความสามารถทางสมอง ทักษะการทำการกิจกรรมต่างๆ

เจตคติ หมายถึง ความคิดเห็นและความรู้สึกซึ่งแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในลักษณะชอบ ไม่ชอบ อาจเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย พอใจ ไม่พอใจ เป็นลักษณะเฉพาะตัวตามทิศทางของทัศนคติที่มีอยู่

ความรู้ หมายถึง ความสามารถที่เกิดขึ้นจากการศึกษา การเรียนรู้จากเอกสาร จากบุคคล และประสบการณ์ มาผสมรวมเข้าด้วยกัน

ทักษะ หมายถึง ความเชี่ยวชาญชำนาญในการทำงาน มีการรับรู้และพัฒนาได้รวดเร็วอย่างมีขั้นเชิง สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้โดยรวดเร็ว

ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดเชื่อมโยงที่พยายามหาทางออกหลายๆ ทาง ใช้ความคิดที่หลากหลาย แสวงหาความเป็นไปได้ใหม่ๆ และนอกกรอบ

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง การดำเนินงานหรือการจัดการกิจกรรมต่างๆ ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประกอบ ๓ ด้าน ได้แก่

๑) **การบริหารจัดการ** หมายถึง กระบวนการบริหารงาน คน เงิน วัสดุสิ่งของ คุณธรรม ข้อมูลข่าวสาร และเวลา ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) **วิทยากร** หมายถึง พระวิปัสสนาจารย์ทำหน้าที่ในการบรรยายธรรมและวิธีการหรือแนวทางในการปฏิบัติธรรม รวมถึงบุคคลที่คอยให้ความช่วยเหลือหรือแนะนำให้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม

๓) **สถานที่** หมายถึง บริเวณโดยรอบในสถานที่ปฏิบัติธรรม เช่น สวนหย่อม ต้นไม้ หอพัก ห้องน้ำ เป็นต้น

สำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่ในการฝึกหัดปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ได้รับการพิจารณาตั้งให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๒๐ สำนัก

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๓ ทำให้สามารถนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๔ นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอื่นๆ ได้